

Mój czy Twój „środek świata” – oto jest pytanie!

Małgorzata Jas
Ewa Nowel

Scenariusz interdyscyplinarnego projektu edukacyjnego do języka polskiego dla III etapu edukacyjnego – szkoła branżowa

opracowany w ramach projektu:

„Tworzenie zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Redakcja merytoryczna: Beata Gadomska
Redakcja językowa i korekta: Eduexpert sp. z o.o.
Projekt graficzny i projekt okładki: Eduexpert sp. z o.o.
Redakcja techniczna i skład: Eduexpert sp. z o.o.

Weryfikacja i odbiór niniejszej publikacji: Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie

w ramach projektu: *Weryfikacja i odbiór zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy*

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl

1. Temat projektu:

Mój czy Twój „środek świata” – oto jest pytanie!

2. Osoby prowadzące projekt

2.1. Koordynator:

Nauczyciel języka polskiego

2.2. Pozostali prowadzący projekt:

Wychowawca oraz nauczyciele historii, geografii, informatyki, podstaw przedsiębiorczości, wiedzy o społeczeństwie.

Wspierają projekt także opiekunowie praktyk, pracownicy muzeum regionalnego, pracownicy jednostek samorządu terytorialnego i urzędu pracy, nauczyciel bibliotekarz.

3. Ramy czasowe

3.1. Początek projektu:

Drugie półrocze pierwszej klasy szkoły branżowej I stopnia (BS I).

3.2. Zakończenie projektu:

Kwiecień, Dzień Ziemi

4. Cele projektu

4.1. Cel ogólny

Cel ogólny, czyli **podniesienie poziomu rozumienia roli małej ojczyzny w wyznaczaniu i realizacji własnych celów życiowych i zawodowych**, jest zgodny z podstawą programową szkoły branżowej i programem nauczania Ewy Nowel *Tak to widzę* (2019). Formuła odnosi się do edukacji aksjologicznej, dlatego podlegający pomiarowi element – „podniesienie” – musi uwzględniać różnorodne aspekty potencjału uczestników w kontekście wcześniejszych diagnoz. Operacjonalizacji wymaga rzeczownik *rozumienie*, który oznacza umiejętność złożoną, rozkładaną na umiejętności proste w trakcie formułowania wskaźników, pomiaru dydaktycznego oraz ewaluacji. Główny kierunek w obserwacji przyrostu wyznacza zarówno formacyjna rola szkoły, jak i program *Tak to widzę*, którego autorka podporządkowuje działania dydaktyczne procesowi podmiotowego uspołecznienia. Proponuje ona do tego celu metodę ponawiania w kolejnych klasach pytań: kim jestem, kim mogę być w relacjach JA–JA, JA–INNI, JA–INNI–CZŁOWIEK WSPÓŁCZESNY. Chodzi głównie o to, aby uczeń znalazł się wielokrotnie w sytuacjach wymagających odpowiedzi na pytania: Na podstawie czego buduję swoje opinie (wiedza potoczna, naukowa)? Czy rozumiem swoje poglądy, zachowania? Jak jestem postrzegany(-na) w otoczeniu? Jak pojmuję więzi społeczne? Jak radzę sobie ze złożonością świata?

Z drugiego etapu kształcenia młodzież zna motyw ojczyzny, ale w wersji heroicznego, bohaterskiego *axis mundi*. W projekcie wykorzystano rozumienie motywu środka świata przez Mariana Pilota, autora konceptu matecznika, rozumianego w opozycji do ojczyzny i synczynny z powieści Witolda Gombrowicza. Sytuacja problemowa, którą tworzy zestawienie Gombrowicza z Pilotem, niesie za sobą wiele możliwości

konceptualizowania wartości nie tylko na podstawie podanych pomysłów literackich, ale także wiedzy potocznej i wiedzy naukowej (por. podstawa programowa dla BS).

4.2. Cele szczegółowe

4.2.1. Cele poznawcze

Uczeń:

- przedstawia lekturę, która najlepiej ilustruje jego wyobrażenie o ojczyźnie i „środku świata”;
- objaśnia znaczenie dosłowne i metaforyczne wyrazów związanych z kręgiem tematycznym projektu;
- opisuje realia ekonomiczne i społeczne w swojej małej ojczyźnie;
- przedstawia zasady promocji i reklamowania produktów, idei.

4.2.2. Cele kształcące

Uczeń:

- słucho i dokonuje transkrypcji ustnej przekazu;
- stosuje zasady retoryki we własnej, przygotowanej wypowiedzi ustnej;
- odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;
- rozumie wpływ błędów językowych na komunikację językową;
- krytycznie ocenia zalety i wady życia na wsi i w mieście;
- rozumie wpływ zwrotu cyfrowego na życie społeczne i prywatne;
- selekcjonuje i hierarchizuje informacje pochodzące z różnych obszarów wiedzy;
- wykonuje (indywidualnie lub w grupie) zadanie wielocłonowe;
- stosuje różne formy prezentacji zadania projektowego.

4.2.3. Cele wychowawcze

Uczeń:

- rozumie rolę własnej aktywności zawodowej w społeczności lokalnej;
- rozumie wartości zawarte w literaturze pięknej;
- rozumie rolę mówienia w relacjach międzyludzkich;
- świadomie, efektywnie komunikuje się w zespole,
- dba o dobre relacje;
- wchodzi w różne role społeczne: partnera, recenzenta, lidera, moderatora, badacza;
- respektuje kontrakt,
- promuje w grupie zasady poszanowania różnic;
- szanuje różnorodność stylów pracy koleżanek i kolegów;
- jest gotów podejmować samokształcenie oraz inicjatywy promujące jego matecznik.

4.2.4. Cele dla ucznia

Dzięki projektowi uczeń:

- pozna swoje mocne strony;
- nauczy się wygłaszać swoje poglądy i odróżniać argumenty emocjonalne od logicznych i rzeczowych;
- wykona materiały promujące „matecznik”;

- wypowie się krytycznie na temat życia na wsi i w mieście;
- zorganizuje wydarzenie kulturalne związane z prezentacją projektu.

5. Treści kształcenia

5.1. Język polski

Uczeń:

- wygłasza ustną i pisemną wypowiedź argumentacyjną, stosując zasady retoryki;
- określa temat i problematykę tekstu;
- dostrzega motyw ojczyzny w różnych źródłach;
- objaśnia cechy sporu, dyskusji, kłótni, debaty;
- stosuje zasady wystąpień publicznych;
- gromadzi, przetwarza informacje, wykorzystuje różnego typu źródła;
- krytycznie ocenia głosy w dyskusji, stosując zasady etyki.

5.2. Wiedza o społeczeństwie

Uczeń:

- „przygotowuje opracowanie promujące działania organów wybranego samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej na poziomie powiatu lub województwa” (Dz. U. 2018, poz. 1679)

5.3. Podstawy przedsiębiorczości

Uczeń:

- „identyfikuje cechy człowieka o postawie przedsiębiorczej, rozpoznaje je u siebie oraz określa związek zachowania się osoby przedsiębiorczej z szansami, jakie stwarza gospodarka rynkowa;
- rozumie rolę umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej jako elementu postawy przedsiębiorczej oraz stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej we współdziałaniu z innymi uczestnikami rynku” (tamże).

5.4. Informatyka

Uczeń:

- „planuje kolejne kroki rozwiązywania problemu z uwzględnieniem podstawowych etapów myślenia komputacyjnego (określenie problemu, definicja modeli i pojęć, znalezienie rozwiązania, zaprogramowanie i testowanie rozwiązania);
- tworzy rozbudowane prezentacje, w tym z wykorzystaniem technik multimedialnych,
- ustala parametry pokazu; wykorzystuje e-źródła audialne do transkrypcji ustnej” (tamże).

5.5. Geografia

Uczeń:

- „porównuje poziom życia ludności (w zakresie stanu środowiska, warunków mieszkaniowych, infrastruktury komunalnej, dostępu do kultury, oświaty i ochrony zdrowia) w wybranych regionach Polski;

- dyskutuje na temat zalet i wad życia na wsi i w miastach różnej wielkości oraz w wybranych regionach;
- dostrzega wartość partycypacji społecznej w działaniach na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego, w tym poprawy jakości życia" (tamże).

5.6. Lekcja wychowawcza

Uczeń:

- rozumie korzyści z realizacji projektu;
- jest gotowy podejmować samokształcenie;
- bierze odpowiedzialność za realizację zadania w zespole;
- jest gotów promować swoją małą ojczyznę.

6. Charakterystyka odbiorców

6.1. Typ szkoły:

Branżowa szkoła I stopnia

6.2. Wiek uczniów:

15–17 lat

6.3. Klasa:

I klasa

6.4. Zróżnicowanie potrzeb i umiejętności

Autorka programu *Tak to widzę* (Nowel 2017), którego omawiany scenariusz jest obudową, łączy zróżnicowanie potrzeb i umiejętności ze specyficzną sytuacją edukacyjną ucznia, który pełni dwie role społeczne: ucznia i młodocianego pracownika. W projekcie ten aspekt pracy dydaktycznej w BS odzwierciedlony jest w nakierowaniu na pragmatyzm kształcenia ogólnego w trzech obszarach: wiedzy, umiejętności i tzw. „gotowości do” (por. zapisy w Polskiej Ramie Kwalifikacji, podstawie programowej kształcenia zawodowego oraz w wymaganiach egzaminacyjnych). Wyjątkową rolę należy nadać kwestiom wychowawczym, gdyż uczniowie szkół zawodowych – co wynika z ankiet wśród nich prowadzonych – mają trudności z budowaniem pozytywnego obrazu własnych kompetencji i poczuciem sprawstwa. Młodociani pracownicy łatwo przyjmują schematy poznawcze od dorosłych opiekunów praktyk, przyzwyczajają się do pracy pod nadzorem, według instrukcji. Kreatywność i postawa twórcza czy samodzielność w organizowaniu zdarzeń publicznych (por. sposób prezentacji efektów projektu) są dla nich zaprzeczeniem roli praktykanta, dlatego należy wielokrotnie tworzyć sytuacje dydaktyczne, które sprzyjają pełnemu wykorzystywaniu zdolności, a w przypadku zagrożenia niepowodzeniem na bieżąco wspierać mało aktywnych lub przyzwyczajonych do negowania inicjatyw uczniowskich.

6.5. Inne cechy odbiorców

Uczniowie szkoły branżowej z jednej strony reprezentują tzw. pokolenie sieci, dla którego ważniejsze od rozumienia informacji jest ich lustrowanie i nadążanie za newsami, z drugiej – już funkcjonują na rynku pracy, a zatem w kontekście czynników regulujących życie ludzi dorosłych. Realizując projekt, nauczyciele powinni odróżnić

uniwersalne cechy pokoleniowe od specyficznych, wyróżniających ucznia będącego jednocześnie młodocianym pracownikiem. Problem dostosowania projektu do potrzeb metodą różnicowania wymagań ma szczególne znaczenie w przypadku uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE), którzy często świetnie radzą sobie na zajęciach praktycznych, niewymagających ciągłego wysiłku intelektualnego czy przyswajania wiedzy ogólnej.

7. Formy i metody realizacji projektu

7.1. Metody

Zgodnie z założeniami programu *Tak to widzę* metody i formy pracy służą zaspokojeniu zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych uczniów i sprzyjają rozwijaniu umiejętności zawartych w celach. Ważnym spoiwem działań jest nastawienie na sukces w rozumieniu Carol Dweck (2013), dlatego należy tak dobrać metody i zadania, aby uczeń ćwiczył: wytrwałość, pracowitość i sumienność, odróżniał pracę według instrukcji od pracy twórczej, indywidualnej i zespołowej. Głównie miejsce zajmuje metoda praktyczna – projektowa, ale na poszczególnych etapach zaleca się także metody poznawcze, towarzyszące asymilacji wiedzy (z ograniczaniem wiedzy epistemicznej), i metody praktyczne, umożliwiające nabywanie niezbędnej na współczesnym rynku pracy wiedzy proceduralnej. I tak np. miniwykłady i pogadanki z wizualizacjami warto łączyć z konwersatorium, ćwicząc wypowiedzi ustne uczniów i umiejętność argumentowania (por. Nowel 2017, relacja JA–JA). W przygotowaniu do wygłoszenia wypowiedzi skuteczne będą formy pracy wymagające mówienia, tym samym słuchania, tzw. osłuchiwanie się (por. metoda kombinowana). Warto pamiętać o powinnościach pedagogicznych nauczyciela, który dla wielu uczniów BS będzie wzorem w posługiwaniu się poprawną polszczyzną (por. technika naśladownictwa, metoda reprodukcyjna, transkrypcji tekstu i metoda pogładowości audialnej). Drugim warunkiem osiągnięcia celów powinno być właściwe tempo ćwiczeń w mówieniu. Uczniowi nie należy przerywać, powinno się dbać, aby odpowiadał na pytania nauczyciela i rówieśników, samodzielnie komponował dłuższe wypowiedzi, stąd rola metody reprodukcyjno-kreatywnej. Przełamywaniu barier związanych z wystąpieniem publicznym powinna służyć swobodna rozmowa, połączona z korygowaniem artykulacji, akcentu czy intonacji (to szczególnie ważne dla uczniów ze SPE). Warto wprowadzić cykl ćwiczeń „Jak to powiedzieć?”, podczas których uczeń rozwinie zdolność transkrypcji cudzej wypowiedzi i będzie doskonalił swoje wypowiedzi według określonych kryteriów (por. nastawienie na sukces).

Zaleca się także elementy uczenia się na pamięć oraz formy ćwiczeń w mówieniu z wcześniej przygotowanym konspektem wypowiedzi. Odpowiednie dla realizacji celów projektu są różne dyskusje: plenarna, panelowa, nieformalna, akwarium, okrągłego stołu. Z jednej strony kształcą one zdolność słuchania oraz reagowania na wypowiedzi kontrowersyjne, niepoprawne, niezrozumiałe, z drugiej – uczą planowania wypowiedzi i przewidywania jej odbioru (chodzi o intencję nadawcy). Przy porządkowaniu informacji, ich hierarchizowaniu i ocenie należy sięgnąć do burzy mózgów, mapy mentalnej lub do strategii uczenia się pogłębiających rozumienie informacji, jak: złoty krąg z pytaniami: „dlaczego”, „co”, „jak” czy 5 *Why*, znane pojęcie – nowe pojęcie – wspólna kategoria (Buehl 2004; Nowel 2019).

Na lekcjach informatyki powinna dominować metoda rozwiązywania problemów, aby uczeń rozwijał zdolność myślenia komputacyjnego. Z kolei przy wykonywaniu dokumentów i w ćwiczeniach przedmiotowych należy wykorzystać techniki pobudzające do twórczego myślenia poprzez skojarzenia, transformację wzoru czy elementy myślografii.

Ważnym elementem projektu jest organizacja spotkania kulturalnego z okazji Dnia Ziemi, dlatego należy sięgnąć po metody stymulujące myślenie pragmatyczne, np. rybi szkielec czy drzewko decyzyjne. Na etapie tworzenia projektu własnego przedsiębiorstwa najważniejszą rolę odegrają metody symulacyjne, wymagające łączenia myślenia „na niby” ze znajomością faktów. W projekcie zaplanowano prezentację cząstkowych efektów pracy zespołów na lekcjach przedmiotowych. Wówczas stosuje się metodę odwróconej lekcji.

W trybie zdalnym zaleca się użycie metod: miniwykład, forum i wideokonferencja oraz czat tekstowy. Ćwiczenia przedmiotowe można wykonać na platformie Learning Apps, a korkową tablicę wirtualną wykorzystać jako kanał komunikacyjny. Autorka programu *Tak to widzę* wprowadza innowację metodyczną „wiązka zaczepna”, w której uczeń sam dobiera z niewielkiego zbioru tekst do przeczytania, dlatego w projekcie na każdym etapie należy stosować metody umożliwiające uczniom dokonywanie wyborów i argumentowanie. Metoda dobrze sprawdza się w pracy z uczniami ze SPE, kiedy po wyborze lektury uczeń stawia sobie pytania o cel czytania i związek lektury z problemem z projektu. Podczas lekcji przedmiotowych warto sięgać do zalecanych w programie metod samodzielnego dochodzenia do wiedzy z użyciem strategii Dougla Buehla, jak alfabetyczne lotto czy schemat znane pojęcie–nieznane pojęcia–wspólna kategoria (por. materiały pomocnicze oraz odnoszące się do różnych metod interakcyjnych). Dla uczniów ze SPE nauczyciel przygotowuje schematy ze strategii Buehla z tzw. rusztowaniem (pomocniczym słownictwem, wektorami pokazującymi związki), a w trakcie uzupełniania schematu stopniowo usuwa wsparcie. W efekcie uczeń rozwiązuje takie samo zadanie, jak wszyscy, co jest zgodne z celami edukacji włączającej. Podobne walory ma plan metodyczny, w którym nauczyciel dopuszcza elastyczność i np. zamienia zadanie pisemne na wypowiedź ustną lub odwrotnie, dzieli zadania na etapy, nie zmieniając metody podstawowej.

Dla uczniów ze SPE dobiera się metody, które w pełni uwzględniają ograniczenia i uzdolnienia. Można np. utworzyć grupy jednorodne i niejednorodne (wykonujące te same lub różne zadania), a dla uczniów z trudnościami przygotować materiały pomocnicze. Chodzi o to, żeby uczeń wykonywał te same zadania, ale na miarę swoich możliwości. Aby ułatwić integrację grupy, dla uczniów z trudnościami w uczeniu się należy opracować zadania odwołujące się do przykładów, doświadczeń nastolatka lub uzupełnić np. opis problemu do rozwiązania objaśnieniem pojęć abstrakcyjnych, jak *zachowania etyczne* czy *partycypacja społeczna*. W formach sprawdzania wiedzy i umiejętności należy dostosować formułę zadań i ocenianie. Dydaktycy zalecają np. stosowanie zadań wielokrotnego wyboru w miejsce zadań krótkiej odpowiedzi oraz premiowanie każdej poprawnej odpowiedzi. Dobrym rozwiązaniem są także metody, w których uczeń ustala ciąg przyczynowo-skutkowy albo tworzy generalizacje na podstawie słownictwa pomocniczego. W razie potrzeby nauczyciel może ustalić, że dla uczniów ze SPE przygotowuje osobne instrukcje (oparte np. na teorii Tony’ego Buzana) i indywidualnie sprawdzi poziom rozumienia zadań. W projekcie dominują

cele wychowawcze, realizowane w procesie uczenia się i nabywania kompetencji uniwersalnych, dlatego ważne są metody umożliwiające systematyczną obserwację zachowań (rozmowa indywidualna z nauczycielem, rozmowa z rówieśnikami). Wszystkim grupom uczniów należy dedykować metody sprzyjające metarefleksji, dobierając umiejętnie formułę zadania – uczeń z trudnościami w uczeniu się może korzystać z taśmy chronologicznej w rekonstrukcji własnych czynności, a uczeń uzdolniony – rozpatrywać alternatywy, rozwijając zdolność formułowania hipotez. Ze względu na cechy metody projektu należy tak organizować pracę uczniów, aby przed oceną skuteczności działań uczeń dokonał samooceny i często analizował kolejne kroki w dochodzeniu do rozwiązania. Uczniowie z trudnościami w uczeniu się mogą wykonywać te zadania na podstawie pytań z planu działania (np. co wiem dziś, czego muszę się dowiedzieć, jak trudne będzie to zadanie).

Stworzenie wspólnego zbioru metod dla wszystkich przedmiotów, na których jest realizowany projekt, wydaje się najlepszym rozwiązaniem, gdyż np. dla ucznia ze SPE wielokrotne wykonywanie określonego typu ćwiczeń utrwala zachowania, służy kształtowaniu poczucia sprawstwa.

7.2. Formy pracy

Dobór form pracy wynika z organizacji pracy w projekcie oraz cech uczestników. Możliwe jest zastosowanie takich form, jak:

- praca zespołowa, indywidualna, także online;
- lekcje przedmiotowe, w tym w części prowadzone przez uczniów;
- opracowywanie dokumentów elektronicznych;
- gromadzenie, opracowanie różnych źródeł;
- tworzenie: prezentacji multimedialnych, filmów, dekoracji, ulotek promujących projekt, także online;
- organizacja wydarzenia kulturalnego na terenie szkoły;
- spotkanie z ekspertem;
- przygotowanie wystąpienia publicznego.

W przypadku zagadnień przedmiotowych wiedzę należy traktować jako pretekst do rozmowy (por. rozmowa swobodna, sterowana, odmiany dyskusji). Dla uczniów ze SPE warto opracować materiały dedykowane, w których znajdą formy pracy odpowiadające ich możliwościom i zainteresowaniom.

Dla uczniów ze SPE należy stosować formy pracy, dzięki którym zrealizowane zostaną cele projektu, a uczeń posiadający ograniczenia lub uzdolniony będzie wykonywał te same zadania z pomocą nauczyciela. Spośród wielu możliwości zalecanych przez dydaktyków warto wykorzystać: dostosowanie tempa pracy do możliwości i predyspozycji ucznia, pracę z pomocniczymi materiałami, a w treści samych zadań – odwoływanie się do konkretów, objaśnienie pojęć abstrakcyjnych, stosowanie dodatkowych pytań, umożliwiających dzielenie zadania na etapy.

8. Sposób realizacji projektu edukacyjnego

Aby właściwie dostosować projekt edukacyjny do potrzeb uczniów BS oraz reguł szkolnego oceniania i ewaluacji sfer: poznawczej, behawioralnej i afektywnej, należy kierować się zasadą „łańcucha korzyści z zaangażowania” (Skowron-Mielnik 2014).

Efektywność działań może zwiększyć opracowanie tzw. profilu kompetencyjnego oraz repertuaru czynności prostych dla operacji złożonych, jak „rozumienie” czy „wartościowanie”, w formie wymagań przedmiotowych zawierających te same czasowniki operacyjne. W każdej zaplanowanej formie realizacji projektu chodzi szczególnie o promowanie samodzielności, kreatywności oraz odpowiedzialności za własne zachowania i grupy, dlatego uczniowie biorą udział nie tylko w zadaniach projektowych. Są także współautorami: celów, kontraktu i części badań na etapie ewaluacji. Nadanie wszystkim czynnościom funkcji dydaktycznej (powiązanie z wymaganiami z podstawy programowej) uzasadnia również stosunkowo mała liczba godzin kształcenia ogólnego w BS I i specyficzna sytuacja edukacyjna uczniów (w szkole są w wybrane dni tygodnia, wyjeżdżają na kursy). Ważnym elementem łączenia projektu z edukacją przedmiotową jest także ewaluacja cząstkowa, formatywna, prowadzona w trakcie projektu. Jej zakres powinien dotyczyć nie efektów, lecz metod projektowych w korelacji z metodami w programach przedmiotów objętych projektem (jest to szczególnie ważne w przypadku innowacyjnych rozwiązań z programu *Tak to widzę*).

Projekt należy zharmonizować z planem lekcji (chodzi o dni szkolne i praktykę) oraz – jeśli to możliwe – z planem kursów. Zalecane są miesiące, w których albo nie ma kursów, albo najmniejsza liczba uczniów z danej klasy bierze w nich udział, tak aby jak największa grupa skorzystała z proponowanej oferty edukacyjnej. Najlepszym terminem dla prezentacji efektów jest Dzień Ziemi, przypadający na kwiecień.

Realizację poprzedza spotkanie nauczycieli, podczas którego koordynator przedstawia główne kierunki działań zawarte w programie *Tak to widzę*, a zespół weryfikuje plan projektu, kierując się diagnozami, własnymi pomysłami i planami dydaktycznymi. Cele należy zweryfikować metodą SMART (od ang. *specific, measureable, achievable, realistic, timed*), a w projekcie ewaluacji szczegółowo określić np. miejsce kompetencji komunikacyjnych w projekcie i częstotliwość ćwiczeń w mówieniu i pisaniu. Tylko dzięki dobremu projektowi badania społecznego nauczyciele będą w stanie określić zaplanowany (oszacowany) przyrost wiedzy, umiejętności i postaw, czyli np. gotowości respektowania różnic kulturowych. Ze specyfiką pracy w BS łączy się w projekcie rola chmury, z której mogą korzystać uczniowie przebywający na kursach.

Dla uczniów uzdolnionych nauczyciele przygotowują zadania wykraczające poza program nauczania danego przedmiotu (prezentacja w aplikacji Prezi, jeśli nauczyciel ma do niej dostęp, przeprowadzenie quizu wśród internautów, przeprowadzenie debaty na forum). Dla uczniów ze SPE można zorganizować dodatkowe warsztaty z udziałem eksperta, np. trening kreatywności.

Planując realizację, nauczyciele dostosowują działania do infrastruktury. Chodzi o efektywne wykorzystanie: biblioteki (stanowisko z komputerem i bibliografią, konsultacje z bibliotekarzem), pracowni przedmiotowych (promowanie projektu, bieżąca informacja o etapie prac), auli (promocja prac w czasie spotkań z rodzicami, targów edukacyjnych, dni otwartych szkoły), adaptację pracowni przedmiotowej, sali gimnastycznej, salki aerobiku na potrzeby treningu kreatywności, strony internetowej szkoły, szkolnego radiowęzła. Równie ważne jest rozpoznanie i wykorzystanie potencjału otoczenia szkoły, np. poradni psychologiczno-pedagogicznej (spotkanie z ekspertem), firmy reklamowej (wycieczka), muzeum regionalnego (ekspozycja prac uczniów), jednostki samorządu terytorialnego (współpraca z rzecznikiem prasowym) i strony WWW szkoły (tzw. rozgłos projektu).

8.1. Zainicjowanie projektu

Język polski

Działania nauczyciela:

- moderuje rozmowę wokół wiersza J. Barana Światy, zachęcając uczniów pytaniami pomocniczymi do dzielenia się wrażeniami z lektury;
- w ramach „rundki” prosi o dokończenie zdania: „Dla mnie ojczyzna to...”;
- wskazuje korzyści z realizacji projektu, odnosząc się do sytuacji edukacyjnej i zawodowej uczniów;
- prezentuje schemat projektu z frazeologizmem „środek świata” w centrum, nazwami przedmiotów na „gałęziach” i listą pytań pomocniczych („Co zrobimy, żeby się dowiedzieć?”, „Jak to zrobimy?”, „Od czego zależy wykonanie zadań?”);
- interpretuje z uczniami frazeologizmy: „moje miejsce pod Słońcem”, „moje miejsce na Ziemi”, „obywatel świata”;
- zachęcając do modyfikacji schematu projektu, bada zainteresowanie wątkami: „małej ojczyzny” i „globalnej wioski”;
- pomaga w formułowaniu zadań;
- uzupełnia schemat;
- umieszcza materiał chmurze.

Działania ucznia:

- interpretuje tekst J. Barana Światy, wchodząc w dyskusję z osobą mówiącą w tekście;
- formułuje opinie na temat współczesnych koncepcji „małej ojczyzny” w czasach globalizacji;
- aktywnie modyfikuje schemat;
- określa swoją rolę w projekcie.

Dla uczniów ze SPE można przygotować kartę pracy z informacjami pomocniczymi lub kilka zadań testowych, np.:

1. Z którymi słowami kojarzy Ci się wiersz J. Barana: „uczenie się”, „badanie”, „poznanie”, „ciekawość”, „aktywność”, „czujność”, „uwaga”?
2. Poeta używa dwa razy słowa „świat” – raz w liczbie mnogiej, a drugi raz w liczbie pojedynczej. Dlaczego? Jak rozumiesz pomysł J. Barana?

Podobnie można postąpić w ćwiczeniu z objaśniania frazeologizmów, np.:

3. Które z podanych objaśnień pasuje, Twoim zdaniem, do nazwy *obywatel świata*:
człowiek, który nie czuje więzi z ojczyzną; człowiek, który mieszka w kilku miejscach;
osoba, która uważa, że jej ojczyzną jest cały świat?

8.2. Spisanie regulaminu/kontraktu

Działania nauczyciela:

Podstawy przedsiębiorczości

- moderuje rozmowę na temat roli różnego rodzaju umów oraz korzyści wynikających ze spisania umowy;
- proponuje lekturę hasła *umowa* z *Encyklopedii Zarządzania* i pomaga uczniom w ustnej transkrypcji tekstu, wskazaniu kluczowych treści;

- wykorzystując schemat projektu sporządzony na języku polskim, proponuje wspólną pracę na redagowaniem umowy;
- koryguje z uczniami zapisy umowy, eliminując np. formy z partykułą przeczącą „nie”, umieszcza zasoby w chmurze.

Informatyka

- poszerza wiadomości uczniów na temat formy dokumentu, jakim jest umowa;
- pracuje z klasą nad dokumentem *Kontrakt*;
- umieszcza tekst w chmurze lub/i wykonuje egzemplarze dokumentu dla uczniów;
- nadzoruje podpisanie.

Działania ucznia:

- uczestniczy w rozmowie;
- dokonuje transkrypcji ustnej hasła *umowa* z *Encyklopedii Zarządzania*;
- wykonuje kontrakt w wersji elektronicznej;
- pogłębia refleksję wokół pojęcia *umowa*, używając metody *5 Why*.

Do potrzeb uczniów ze SPE należy dostosować czas pracy (szczególnie przy transkrypcji). Jeśli ograniczeniem są trudności w komunikowaniu się (mówieniu), uczeń otrzymuje zadanie z luką – pisaną wersję tekstu słuchanego z miejscami do uzupełnienia.

8.3. Wybór tematu

Język polski

Działania nauczyciela:

- prowadzi rozmowę na temat lektur zawierających motyw ojczyzny;
- proponuje lekcję z wykorzystaniem e-podręcznika *Ojczyzna w poezji*;
- moderuje rozmowę wokół lektury *Rozbity świat*, akcentując cechy współczesnej rzeczywistości oraz zjawiska społeczne, jak: emigracja, utrata ojczyzny;
- zachęca uczniów do formułowania własnych problemów związanych z decyzjami życiowymi i zawodowymi, podejmowanymi teraz i planowanymi po ukończeniu szkoły;
- demonstruje temat projektu i zachęca do jego interpretacji;
- zatwierdza obecną lub zmodyfikowaną wersję tytułu;
- umieszcza materiał w chmurze.

Działania ucznia:

- uczestniczy w rozmowie na temat lektur z motywem ojczyzny;
- interpretuje tekst Józefa Tischnera; charakteryzując intencje nadawcy, wchodzi z nim w dyskusję, krytycznie ocenia podjęte decyzje;
- analizuje aktualną sytuację życiową i zawodową;
- planuje przyszłość (także w kontekście pokolenia, np. zostać czy emigrować, zostać czy przenieść się w inne miejsce w Polsce);
- proponuje nowy tytuł projektu lub deklaruje gotowość uczestnictwa w propozycji innych.

Uczniowie ze SPE otrzymują pytania związane z bliskim otoczeniem, np. czy znają osoby, które wyemigrowały, albo rodziny, z których jakaś osoba mieszka w innym kraju.

Temat jest dobrym bodźcem do formułowania hipotez, dlatego można przygotować materiał pomocniczy w postaci zdań do dokończenia, np. „Gdybym mieszkał(a) w Hiszpanii, to...”, „Gdybym mieszkał(a) w Chinach, największym problemem byłoby dla mnie...”. Proponowane formuły pozwolą sprawdzić, czy uczniowie mają jakąś wiedzę merytoryczną na temat Hiszpanii albo Chin i czy posługują się stereotypami, czy są uprzedzeni do innych kultur.

8.4. Podział na grupy

Lekcja wychowawcza

Działania nauczyciela:

- moderuje swobodną rozmowę wokół piosenki M. Grechuty *Ojczyzna*;
- prezentuje schemat projektu i proponuje wyłonienie zespołów zadaniowych;
- pomaga uczniom w podejmowaniu decyzji po wykonaniu ćwiczenia: „moje mocne i słabe strony”;
- proponuje nazwy grup i zarysowuje zadania:
  - A. Złote Lwy – nakręcenie filmu *Gadające głowy bis* na wzór filmu K. Kieślowskiego;
  - B. Badacze mateczników – opis krajobrazu z dokumentacją fotograficzną (każdy uczestnik projektu wykonuje jedną fotografię najbliższej okolicy i uzasadnia, dlaczego wykonał dane zdjęcie);
  - C. Przedsiębiorcy – projekt własnej działalności gospodarczej;
  - D. Krzaki i ptaki (w gwarze wielkopolskiej tak nazywa się autochtonów i przybyszy) – debata *Życie na wsi – życie w mieście*;
  - E. Reklamowcy – materiały promujące „matecznik”;
  - F. Eventmani – organizacja prezentacji projektu w formie wydarzenia kulturalnego z okazji Dnia Ziemi;
- umieszcza materiał w chmurze.

Działania ucznia:

- włącza się do rozmowy na temat współczesnego rozumienia słowa *ojczyzna*;
- wybiera zespół, rozwija wypowiedź na temat proponowanych zadań;
- uzasadnia wybór;
- jest gotowy współpracować w grupie i przestrzegać kontraktu;
- jest gotowy podejmować działania na rzecz środowiska promujące projekt.

8.5. Sformułowanie ogólnych oraz szczegółowych celów projektu

Informatyka

Działania nauczyciela:

- posługując się schematem projektu, moderuje swobodną rozmowę wokół poznawczych aspektów projektu i warunków wykonywania zadań w grupach zadaniowych;
- demonstruje różne formy zapisu celów;
- łączy uczniów w pary;

- pomaga tworzyć dokument *Nasze cele w projekcie...*;
- losuje jedną propozycję i pomaga uczniom w jej opracowaniu jako ostatecznej wersji dokumentu;
- objaśnia funkcję chmury publicznej i prywatnej;
- demonstruje umieszczenie dokumentu w chmurze.

Działania ucznia:

- przekształca swoje oczekiwania w cele;
- selekcjonuje i hierarchizuje informacje w dokumencie elektronicznym;
- wykonuje samodzielnie dokument;
- rozumie rolę chmury w pracy zawodowej.

Uczniowie ze SPE otrzymują schematy z tzw. rusztowaniem i wpisują informacje w odpowiednich miejscach, usuwając np. podpowiedzi czy linie łączące informacje.

8.6. Przygotowanie harmonogramu pracy i podział zadań

Informatyka, lekcja wychowawcza

Działania nauczyciela:

Informatyka

- proponuje zapoznanie się z zasobami sieci dla hasła: *harmonogram*;
- moderuje swobodną rozmowę na temat form dokumentu w kontekście jego funkcji;
- diagnozuje umiejętności uczniów w zakresie sporządzania tabel, użycia arkusza Microsoft Excel, korzystania z gotowych szablonów, np. kalendarzy, i pomaga im wybrać sposób sporządzenia harmonogramu;
- pomaga uczniom wykonać przykład harmonogramu, zachęcając do stosowania własnych pomysłów;
- demonstruje funkcję „recenzja” i prosi uczniów o jej wykorzystanie w zadaniu domowym, które ma na celu sporządzenie dokumentu: *Harmonogram projektu*;
- umieszcza najlepszy harmonogram w chmurze.

Lekcja wychowawcza

- moderuje rozmowę na temat zadań projektowych dla grup, szacuje z uczniami pracochłonność, określa warunki wykonania, ewentualne trudności, bariery, potrzebne materiały, sposób prezentacji;
- pomaga grupom zadaniowym w sporządzeniu szczegółowego planu wykonania zadania;
- przypomina zapisy z kontraktu.

Działania ucznia:

Informatyka, lekcja wychowawcza

- wybiera wzór harmonogramu i sporządza dokument;
- analizuje i ocenia krytycznie swoją propozycję, używając funkcji „recenzja”;
- opisuje wykonanie zadania wieloczęłowego, określając etapy i ich funkcje;
- weryfikuje opis zadania z kontraktem.

Uczniowie ze SPE otrzymują schemat zadania wieloczęłowego i ustalają treści szczegółowe dla etapów lub – jeśli ich ograniczenia czy trudności w uczeniu się są

znaczne – porządkują gotowe zapisy. Uczniowie uzdolnieni przewidują tzw. ryzyko realizacji projektu, redagując uwagi typu: „jeśli nie wykonam we właściwym czasie zadania z III etapu, to...”, i szacując rangę straty, która wyniknie z niedotrzymania terminu.

8.7. Dobór literatury i poszukiwanie źródeł wiedzy

Uczniowie pracują z tekstami zawartymi w programach nauczania i podręcznikach przedmiotowych oraz zaproponowanymi przez nauczyciela, np. w chmurze, w e-podręczniku. Najczęściej należy stosować lekturę wrażeniową (program *Tak to widzę*, podstawa programowa dla BS), inspirującą do wygłaszania i weryfikowania własnych poglądów. Lektura jest także materiałem nauczania, na podstawie którego uczeń formułuje argumenty: emocjonalne, logiczne, rzeczowe, dokonuje ustnej transkrypcji (podstawa programowa BS). Źródła wiedzy powinny łączyć rozwijanie zainteresowań czytelniczych z umiejętnością oceny e-tekstów. Należy monitorować dobór literatury, wartościować ją z uczniami, dbać, aby lektura zawierała wyraziste przykłady, była napisana poprawną polszczyzną (dotyczy wypowiedzi z Internetu). Dobór źródeł jest oceniany w arkuszu oceny ucznia, o czym nauczyciele informują na początku realizacji projektu.

8.8. Realizacja projektu

1. Opracowanie arkusza projektu na stronie WWW szkoły (w tabeli: nazwa, dotychczasowe doświadczenie, kierunki polityki oświatowej, strategia szkoły, uczestnicy, wskaźniki obligatoryjne, fakultatywne, szacowany przyrost itp. na potrzeby aktualnego i kolejnych pomiarów).
2. Opracowanie profilu kompetencji oraz repertuaru czynności prostych, które będą przedmiotem ewaluacji i pomiaru dydaktycznego.
3. Inicjacja projektu połączona z ćwiczeniami przedmiotowymi (język polski).
4. Analiza infrastruktury pod kątem realizacji zadań projektowych przez uczniów.
5. Opracowanie regulaminu/kontraktu na lekcji z podstaw przedsiębiorczości i informatyki połączone z ćwiczeniami przedmiotowymi na temat umowy w znaczeniu potocznym i prawnym. Zadania poświęcone wykonywaniu dokumentów z użyciem funkcji edytora tekstu.
6. Wybór/sformułowanie tematu projektu na lekcji języka polskiego, połączone z ćwiczeniami przedmiotowymi z zakresu odczytywania i interpretacji znaczeń wyrazów.
7. Podział na grupy projektowe na lekcji wychowawczej, połączony z szacowaniem cech zadań projektowych.
8. Sformułowanie ogólnych oraz szczegółowych celów projektu na zajęciach z podstaw przedsiębiorczości i na lekcji informatyki, połączone z ćwiczeniami z zakresu prawnych aspektów umowy, sporządzania dokumentów.
9. Wykonanie harmonogramu i podział zadań w zespołach projektowych na lekcji informatyki, połączone z ćwiczeniami przedmiotowymi dotyczącymi pracy w chmurze, wykonywania dokumentów z użyciem funkcji edytora tekstu i na lekcji wychowawczej.

10. Poinformowanie osób wspierających realizację projektu o jego celach i przebiegu.
11. Diagnoza rozumienia projektu i własnej w nim roli, oraz poziomu motywacji do dalszej pracy (ewaluacja cząstkowa).
12. Przeprowadzanie lekcji przedmiotowych, wspierających realizację treści projektu.

Lekcje przedmiotowe:

Język polski:

- analiza i interpretacja fragmentu *Nowego matecznika* M. Pilota; w ramach rozszerzenia programu można wprowadzić fragmenty *Trans-Atlantyku* W. Gombrowicza;
- prezentacja sylwetki twórczej Pilota (innego pisarza „małej ojczyzny”);
- interpretacja fragmentu *Rozbitego świata* J. Tischnera i wiązki zaczepnej: S. Staszic, *Przestrogi dla Polski* (fr.); A. Słonimski, *Polska*; T. Kubiak, *Tu wszędzie Polska*.

E-podręcznik: *Ojczyzna w poezji*

Wiedza o społeczeństwie:

- poznanie zjawisk społecznych, gospodarczych, politycznych w regionie;
- poznanie funkcjonowania i kompetencji organów władzy publicznej w gminie, powiecie;
- poznanie roli Izby Rzemieślniczej, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Urzędu Pracy w życiu społecznym;

E-podręcznik: *Moja wielka i mała ojczyzna. Patriotyzm, My Polacy, czyli kto?*

Podstawy przedsiębiorczości:

- zasady podejmowania decyzji o własnej działalności gospodarczej na podstawie wskaźników ekonomicznych, zjawisk zachodzących w gospodarce;
- poznanie zasad funkcjonowania na współczesnym rynku pracy;
- rozróżnianie działań etycznych i nieetycznych w biznesie.

E-podręcznik: *Jak zostać przedsiębiorczym człowiekiem?*

Informatyka:

- rozwiązywanie problemów zgodnie z regułami myślenia komputacyjnego;
- tworzenie i edytowanie dokumentów;
- wyszukiwanie w sieci potrzebnych źródeł wiedzy, elementów prawa własności intelektualnej.

E-podręcznik: *Wprowadzenie do prawa autorskiego*

Geografia:

- życie na wsi, w mieście w swoim regionie, innych regionach Polski;
- poznanie roli partycypacji społecznej w działaniach rozwojowych regionu.

Lekcja wychowawcza:

- refleksja wokół własnych predyspozycji, zainteresowań, kompetencji;
- monitorowanie realizacji zadań, konsultacje w grupach i indywidualne (w razie potrzeby), także zdalne;

- monitorowanie realizacji zadań, w tym przebiegu pracy, doboru źródeł (bezpiecznego korzystania z Internetu), udzielanie pomocy uczniom ze SPE (także drogą zdalną);
- konsultacje indywidualne (w razie potrzeb) i zespołowe zgodnie z harmonogramem, także zdalne;
- korygowanie, modyfikacja zaplanowanych form prezentacji efektów pracy zespołów;
- prezentacja efektów pracy zespołów w ramach spotkania kulturalnego.

8.9. Prezentacja wyników

Efektory projektu proponujemy zaprezentować podczas wydarzenia kulturalnego z okazji Dnia Ziemi. Spotkanie z udziałem lokalnych mediów, sponsorów i opiekunów praktyk odbywa się na terenie szkoły, w auli lub w celowo zaadoptowanej pracowni przedmiotowej. W przygotowaniu imprezy, za którą odpowiada grupa Eventmani, uczestniczą wszyscy opiekunowie projektu. Rówieśnicze wsparcie ze strony liderów pozostałych zespołów należy zaplanować wcześniej, określając zakresy odpowiedzialności w poszczególnych zadaniach. Koncepcję wydarzenia warto zamieścić w chmurze, aby wszyscy właściwie się przygotowali. Zaleca się przeprowadzenie próby generalnej prezentacji projektu, aby uniknąć niepowodzeń.

8.10. Ewaluacja

Narzędzia ewaluacji powinny obejmować przede wszystkim zagadnienia związane z:

- pokonywaniem barier wynikających z sytuacji edukacyjnej i zawodowej ucznia – młodocianego pracownika,
- zaspokojeniem zdiagnozowanych wcześniej potrzeb edukacyjnych uczniów,
- gotowością uczniów do respektowania norm społecznych,
- traktowaniem przez uczniów inności jako prawa jednostki,
- gotowością uczniów do podejmowania samokształcenia.

Elementem ewaluacji są wyniki pomiaru dydaktycznego, którego dokonują nauczyciele przedmiotów za pomocą testów, wypowiedzi ustnej, ćwiczeń przedmiotowych, sprawdzających głównie wiedzę proceduralną i umiejętności.

Przed projektem nauczyciele ustalają:

- obszary pomiaru jakościowego i pomiaru dydaktycznego w przedmiotach,
- pytanie kluczowe, formy i narzędzia pomiaru (klasyczne i alternatywne),
- zakres odpowiedzialności za opracowanie wyników.

Proponowane zagadnienia do projektu ewaluacji:

- postawa otwartości na Innego;
- stosunek do wiedzy nt. inności w formułowaniu własnych poglądów;
- poczucie odpowiedzialności w społeczeństwie cyfrowym;
- gotowość do samokształcenia;
- przydatność zdobytej wiedzy, umiejętności w życiu.

Informacje można zgromadzić w arkuszu efektywności projektu, w którym uczeń oceni swoje uczenie się i swoje uczucia. Aby połączyć tradycyjne ocenianie szkolne – tym samym realizację podstawy programowej – z projektem, należy opracować profil kompetencyjny uczestnika oraz zbiór czasowników operacyjnych, pozwalających mierzyć na różnym materiale te same umiejętności (np. uczeń stosuje słownictwo objęte

projektem, dostosowuje swoje zachowania do sytuacji, bierze udział w rozmowie, ocenia zjawisko z różnych punktów widzenia).

W pomiarze wartości należy stosować narzędzia behawioralne, jak np. Karta obserwacji rozmowy. Sporządzona w tabeli karta powinna zawierać wskaźniki – nazwy zachowań oraz skalę, np. trzystopniową, z podziałem na poziomy: niski, przeciętny, wysoki. Konieczne jest opracowanie objaśnienia wyników w formie wspólnego dla wszystkich kart obserwacji opisu, w którym np. niski poziom oznacza, że uczeń:

- wygłasza argumenty o dużym nasileniu emocjonalnym,
- nie relatywizuje poglądów,
- nie reaguje na wypowiedzi innych,
- ma ubogie słownictwo,
- kategoryzuje na podstawie subiektywnych kryteriów,
- trwa przy wiedzy potocznej, stereotypach, swoich ocenach.

Poziom przeciętny sygnalizuje, że uczeń:

- odróżnia argumenty emocjonalne i logiczne,
- podejmuje próby relatywizowania,
- reaguje na niektóre wypowiedzi rówieśników,
- podejmując próby wejścia w dyskurs, prezentuje wystarczający zasób słownictwa.

Na poziomie wysokim uczeń:

- stosuje wiedzę zweryfikowaną,
- ma dystans do stereotypów, potrafi je krytycznie oceniać,
- relatywizuje cechy otoczenia w różnych kontekstach (innego miasta, wsi, kraju),
- wchodzi w dyskurs z rówieśnikami – spiera się.

Ciekawym doświadczeniem poznawczym i pomiarowym jest metoda narracyjna. Podczas zajęć uczeń dysponuje własną fotografią i trzema otrzymanymi od nauczyciela, z których jedna przedstawia obiekt, a dwie przedstawiają ludzi, grupy ludzi w różnym wieku (np. policjant, matka z wózkiem, grupa seniorów) na tle najbliższego otoczenia, np. zabytku, rynku, parku. Uczeń umieszcza „siebie” na wybranej fotografii i do takiego „materiału”, zatytułowanego *Jestem stąd*, układa historię.

W ocenie nauczyciel stosuje kryteria pozwalające ustalić, w jakim stopniu uczeń posługuje się stereotypami, np. w opisie osób – jaką postawę obiera wobec nich (neutralną, krytyczną, pozytywną), na co zwraca uwagę (ludzie, otoczenie, relacje), czy/w jakim stopniu odnosi fotografie do siebie, czy odnosi się do realiów życia ludzi na fotografiach, czy wyraża na ich temat opinie.

Interpretacja trzystopniowej skali ilustruje:

- poziom niski – uczeń opisuje to, co widzi, wykazuje brak empatii, poprzestaje na jednej fotografii;
- poziom przeciętny – uczeń podejmuje próbę odniesienia materiału do siebie, rekonstrukcji uczuć, wyrażenia własnych, rozważa, przypuszcza, wykazuje się empatią, włącza fotografie z ludźmi;
- poziom wysoki – uczeń odnosi materiał do siebie, rekonstruuje emocje, wyraża własne, przypuszcza, empatia jest stałym elementem wypowiedzi.

9. Regulamin/kontrakt

Proponowany zbiór zasad dla uczniów

Mam prawo:

1. Zadawać pytania opiekunom projektu i innym nauczycielom, prosić o indywidualne konsultacje, także online.
2. Oceniać prace koleżanek i kolegów ze swojego zespołu według kryteriów sukcesu zadania.
3. Wykonać swoje zadanie w wybranej formie, po uzgodnieniu z nauczycielem i grupą.
4. Wykonać zadanie dodatkowe, wykonać część zadania, jeśli jest zbyt trudne, po uzgodnieniu z nauczycielem i grupą.
5. Zgłosić każdy swój pomysł i przedyskutować go w grupie, z nauczycielem.
6. Do szacunku, zaufania i równego traktowania ze strony rówieśników i nauczycieli.
7. Poprawić swoje zadanie po samoocenie, ocenie koleżeńskiej, ocenie nauczyciela, w terminie przewidzianym w projekcie.

Mam obowiązek:

1. Sumiennie i w terminie wykonywać swoje zadania.
2. Uczestniczyć we wszystkich konsultacjach, spotkaniach zespołu.
3. Informować w razie zdarzeń losowych o przyczynach nieobecności i prosić o wyznaczenie innego terminu konsultacji.
4. Szanować opinię innych, słuchać uważnie, często mówić: proszę, dziękuję.
5. Oceniać wypowiedzi, prace innych, wymieniając najpierw zalety, dodając, co można poprawić, zrobić lepiej.
6. Angażować się w realizację projektu, dzielić się pomysłami, pomagać innym.
7. Pracować z zachowaniem zasad bezpieczeństwa, zgodnie z regulaminem szkoły.

Zasady dla nauczyciela:

1. Planuję, monitoruję, kontroluję, oceniam zadania we współpracy z uczniami i innymi nauczycielami.
2. Pomagam w wykonywaniu zadań, udzielam informacji zwrotnej, motywuję, mobilizuję do dalszej pracy.
3. Jestem otwarty(-ta), cierpliwy(-wa), życzliwy(-wa), okazuję szacunek uczniom, nauczycielom.
4. Informuję uczniów, nauczycieli o każdej zmianie w harmonogramie projektu (zdarzenia losowe).
5. Pomagam w organizowaniu zdarzeń wymagających wyjścia poza szkołę.
6. Rozpoznaję na bieżąco oczekiwania, możliwości (także dostępność środków) i potrzeby uczniów, modyfikuję projekt.
7. Oceniam, stosując schemat oceny motywującej, nakierowanej na rozwój ucznia, spersonalizowanej.

10. Ocenianie

Ocenianie w projekcie należy dostosować do specyfiki celu ogólnego, skupiając się na procesach, a nie tylko efektach kształcenia. Przed realizacją opiekunowie zapoznają się z kryteriami oceniania z programu *Tak to widzę*, także z zaleceniami specyficznymi dla tego programu. Chodzi m.in. o rozwijanie pozytywnej oceny własnych kompetencji oraz kształtowanie postawy nastawionej na sukces. Ze względu na wymienione założenia programu nauczania ważnym źródłem pomocniczym przy formułowaniu indywidualnej oceny opisowej powinny być karty samooceny ucznia i karty oceny koleżeńskiej. Szczegółowe kryteria oceniania wynikają z opracowanego przez wszystkich opiekunów profilu kompetencyjnego uczestnika (Jurek 2012) i zawierają wspólny repertuar czynności prostych, uporządkowanych wg taksonomii Blooma. W przypadku trzystopniowej skali (niski, przeciętny, wysoki) dla sfery poznawczej proponuje się zapis:

Poziom niski:

- rozpoznaje elementarne pojęcia, treści wyrażone wprost i pośrednio objęte projektem;
- stosuje elementarne pojęcia ogólne objęte projektem;
- podejmuje próby interpretacji pojęć objętych projektem;
- formułuje swoje stanowisko, zwykle na podstawie wiedzy potocznej;
- podejmuje próby odniesienia własnych poglądów do wiedzy naukowej, wiedzy rówieśników;
- podejmuje próby stosowania argumentów emocjonalnych i logicznych;
- rozpoznaje pryncypia aksjologii uniwersalnej i odnosi je do własnych doświadczeń.

Poziom przeciętny:

- rozpoznaje podstawowe pojęcia ogólne i niektóre szczegółowe, treści wyrażone wprost i pośrednio objęte projektem;
- stosuje podstawowe pojęcia ogólne i niektóre szczegółowe objęte zakresem projektu;
- interpretuje podstawowe pojęcia ogólne i niektóre szczegółowe objęte projektem;
- formułuje swoje stanowisko na podstawie wiedzy naukowej i rówieśników;
- stosuje argumenty emocjonalne i logiczne;
- rozpoznaje wartości, odnosi je do własnych doświadczeń i podejmuje próbę odniesienia ich do determinantów indywidualnych i wspólnych systemów wartości.

Poziom wysoki:

- rozpoznaje pojęcia ogólne i szczegółowe oraz treści wyrażone wprost i pośrednio objęte projektem;
- stosuje pojęcia ogólne i szczegółowe objęte projektem;
- stosuje wyżej wymienione pojęcia i treści wyrażone wprost i pośrednio w różnych kontekstach (aksjologiczny, poznawczy, wiedza potoczna, naukowa);
- interpretuje pojęcia ogólne i szczegółowe objęte projektem;
- formułuje swoje stanowisko na podstawie wiedzy naukowej i rówieśników;
- stosuje bogaty repertuar argumentów emocjonalnych i logicznych;
- rozpoznaje wartości, odnosi je do swojego systemu wartości, dostrzegając zmienność (nieostateczność) systemu aksjologicznego.

„Przedmiotowe” zbiory pojęć ustala nauczyciel, kierując się celami.

Przykład słownictwa dla języka polskiego: ojczyzna wraz z wybranymi synonimami, znaczeniami metaforycznymi, np. ojczyste progi, mała ojczyzna, kraj ojczysty, ziemia ojców, ziemia rodzinna; globalna wioska, ojczyzna – miejsce, ojczyzna – zbiorowość, ojczyzna prywatna, ojczyzna ideologiczna, patriotyzm, patriotyzm lokalny, dziedzictwo, tradycja.

Przykład słownictwa dla podstaw przedsiębiorczości: umowa, oczekiwanie, cel, przedsiębiorczość wraz z synonimami, np. energiczny, aktywny, pomysłowy, ojczyzna – miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania, tożsamość, społeczeństwo obywatelskie, społeczność globalna.

W arkuszu oceny ucznia należy zastosować punktację, a następnie sformułować ocenę opisową, używając wspomnianych materiałów pomocniczych (karta samooceny) oraz diagnoz wykonanych przed projektem, na etapie tak zwanego szacowania przyrostu. W ocenie zachowań, a na zakończenie – wartości, które są wypadkową zachowań, należy śledzić stałość i zdolność modyfikacji, uwzględniając konteksty, w których działał uczeń.

11. Materiały pomocnicze

Materiały mogą być wykorzystane na lekcjach lub przy tworzeniu prezentacji czy dodatkowych opracowań przez nauczyciela, adresowanych np. do ucznia ze SPE.

11.1. E-podręcznik

- Po lekturze fragmentu *Nowego matecznika* i etapie inicjacji projektu – czyli po zdefiniowaniu przez uczniów pojęcia *ojczyzna* – zaleca się realizację części dostępnego na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej materiału *Moja wielka i mała ojczyzna* (dostęp 26.07.2022). Pierwsze trzy cytaty i ćwiczenie mogą służyć jako podstawa sprawdzenia efektów wymienionych części projektu. Czynność jest podobna i zgodna z programem *Tak to widzę*: uczeń wybiera lekturę, ocenia z własnego punktu widzenia, uprawia lekturę wrażeniową. Cytat z dzieła Tischnera można wykorzystać do „przeniesienia” refleksji na grunt społeczny – refleksja uczniów nad normami i zasadami (w programie: lektura krytyczna). Uczniom uzdolnionym warto zaproponować zadanie „teoretyczne”, polegające na badaniu pojęć: patriotyzm lokalny, patriotyzm. Uczniowie ze SPE mogą wykonać schemat: znane pojęcie – patriotyzm, nowe pojęcie – patriotyzm lokalny, kategorie wspólne, różnice (por. Buehl 2004).
- *My Polacy, czyli kto?* (dostęp 9.09.2022) – scenariusz wzbogaca płaszczyznę rozważań o pojęcie *naród*. Można go wykorzystać przed inicjacją projektu do wykonania mapy myśli (schemat pojęcia, elementy zazębiające się z pojęciem *ojczyzna*, kiedy uczniowie utworzą „drugie piętro” powiązań). W scenariuszu zaproponowano projekt edukacyjny na temat piosenek politycznych. Można zaprezentować wybrane utwory, inspirując do podobnego zadania lub włączenia tego rodzaju utworów do oprawy Dnia Ziemi.
- *Ojczyzna w poezji* (dostęp 9.09.2022) – scenariusz może posłużyć do weryfikacji mapy myśli wykonanych przez uczniów do pojęcia *ojczyzna*. Wysłuchanie audiobooka (definicja słownikowa) może poprzedzić wykonanie własnej mapy. Odtworzenie nagrań utworów literackich może towarzyszyć interpretacji lub służyć jako oprawa

prezentacji podczas Dnia Ziemi. Zadania w scenariuszu są zgodne z programem *Tak to widzę* – np. 4.1. Zad. 1.: Które z zaprezentowanych spojrzeń na ojczyznę jest ci najbliższe? – ponieważ na podstawie własnego wyboru uczeń uprawia lekturę wrażeńową.

- *Jak zostać przedsiębiorczym człowiekiem?* – scenariusz do wykorzystania w całości na lekcjach przedsiębiorczości, gdyż łączy perspektywy oglądu postawy przedsiębiorczej – społecznej i osobistą (dostęp 9.09.2022).
- *Prawo autorskie* – scenariusz może wykorzystać wychowawca klasy, prowadząc lekcję w pracowni komputerowej (dostęp 9.09.2022). Lekcję proponujemy poprowadzić przed realizacją zadań przez grupy. Zgromadzone informacje uczniowie umieszczą w chmurze i będą mogli do nich wracać, wykonując własne zadania (wykorzystując źródła).

11.2. Karta pracy ucznia

Przedmiot: język polski

Materiał nauczania: J. Baran, Światy

1. Przeczytaj fragmenty wierszy i ustal, w którym z nich jest taka sama forma wypowiedzi:

- Cz. Miłosz, *Campo di Fiori*:

„W Rzymie na Campo di Fiori

Kosze oliwek i cytryn,

Bruk opryskany winem

I odłamkami kwiatów.

Różowe owoce morza

Sypią na stoły przekupnie,

Naręcza ciemnych winogron

Padają na puch brzoskwini.”.

- Horacy: *Exegi monumentum*:

„Wybudowałem pomnik trwalszy niż ze spiżu

strzelający nad ogrom królewskich piramid

nie ruszą go deszcze gryzące nie zburzy

oszałały Akwilon...oszczędzi go nawet”

- M. Konopnicka, *Rota*:

„Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród,

Nie damy pogrześć mowy!

Polski my naród, polski lud,

Królewski szczep piastowy.,

Nie damy, by nas zniemczył wróg...

– Tak nam dopomóż Bóg!”

2. Zapoznaj się ze słownikowym znaczeniem słowa świat i odpowiedz, które znaczenie najlepiej pasuje do wiersza J. Barana. Zapisz swoje objaśnienie niżej. Wysłuchaj uważnie odpowiedzi koleżanek i kolegów i uzupełnij drugą część ćwiczenia.

1. «Ziemia jako planeta» 2. «otaczająca kogoś przestrzeń» 3. «miejsowości będące poza miejscem czyjegoś zamieszkania» 4. «ogół ludzi żyjących na ziemi» 5. «ogół ciał niebieskich» 6. «każdy możliwy ośrodek życia lub cywilizacji we wszechświecie» 7. «wszelkie przejawy życia na ziemi» 8. «kraj, region, okolica odznaczające się czymś charakterystycznym» 9. «grupa ludzi, których coś łączy» 10. «zespół żywych organizmów lub przedmiotów mających wspólne cechy» 11. «dziedzina, sfera» (*Słownik języka polskiego*; dostęp 9.09.2022).

a) Moim zdaniem do wiersza J. Barana najlepiej pasuje znaczenie nr..., gdyż .....

b) Chciał(a)bym dodać .....

c) Nie zmieniam mojej decyzji, ponieważ.....

3. Wiersz J. Barana należy do liryki pośredniej. Sprawdź w dostępnych źródłach (np. w Internecie, słowniku terminów literackich), co wyróżnia ten typ utworów. Ustal, co jest ich najważniejszą cechą.

4. Wiesz już, że poeta wypowiedział swoje uczucia pośrednio. Co jest środkiem, którym się posłużył? Zaznacz odpowiedź A, B lub C.

A. opis

B. refleksja

C. charakterystyka

5. Dokończ zdanie, wpisując A, B lub C.

Refleksja Józefa Barana dotyczy sytuacji...

A. typowej, codziennej

B. niezwyklej, paradoksalnej

C. rzadko spotykanej

Uzasadnij wybór. Wysłuchaj odpowiedzi koleżanek i kolegów i uzupełnij drugą część ćwiczenia.

a) Chcę dodać...

b) Nie biorę pod uwagę wypowiedzi innych, ponieważ...

11.3. Karta pracy ucznia

Przedmiot: geografia

Materiał nauczania: życie na wsi, w mieście

1. Wymień atrakcje turystyczne, które można znaleźć w mieście lub na wsi.

2. Jak odróżniasz miasto od wsi? Podaj trzy kryteria.

3. Wysłuchaj wypowiedzi koleżanek i kolegów i uzupełnij drugą część ćwiczenia.

a) Chcę dodać...

b) Nie zmieniam moich kryteriów, ponieważ...

4. Znajdź w dostępnych źródłach ciekawostki:

Trzy najmniejsze miasta w Polsce to... Uznano je za najmniejsze, ponieważ... Trzy największe wsie w Polsce to... Uznano je za największe, ponieważ... Trzy najdłuższe wsie w Polsce to... Wyróżnia je...

5. W dostępnych źródłach sprawdź, w jaki sposób mieszkańcy wsi i miast mogą decydować o zmianach w miejscach życia. (Podpowiedź: zajrzyj na strony internetowe samorządów, gmin, powiatów). Wykonaj/opisz plakat adresowany do mieszkańców wsi lub miasta, który zachęci ich do działań na rzecz swojego środowiska.

6. Dowiedz się, jak powstaje budżet obywatelski dla twojej miejscowości. Gdybyś dziś mógł/mogła zaproponować władzom jakiś pomysł do budżetu obywatelskiego swojej miejscowości, to w jaki sposób byś to zrobił(a) i jaki byłby to pomysł?

a) Mój pomysł...

b) Mój sposób zgłoszenia pomysłu...

12. Bibliografia

12.1. Zasoby ORE

Kotarba-Kańczugowska M., *Praca metodą projektu*, Warszawa, ORE.

Nowel E., 2019, *Tak to widzę. Program nauczania języka polskiego dla szkoły branżowej I stopnia*, Warszawa: ORE.

Stanowski M., 2017, *Teoria w pigułce*, Warszawa: ORE (dostęp 30.11.2021).

Materiały nt. ucznia niedostosowanego społecznie i zagrożonego niedostosowaniem społecznym (dostęp 30.11.2021).

12.2. Inne

Buehl D., 2004, *Strategie aktywnego nauczania, czyli jak efektywnie nauczać i skutecznie uczyć się*, Kraków: WE.

Czerwiński K., 2007, *Metodologiczne aspekty pomiaru postaw jako wypadkowej systemu wartości*, repozytorium.ukw.edu.pl (dostęp 30.11.2021).

Dweck C., 2013, *Nowa psychologia sukcesu*, tłum. A. Czajkowska, Warszawa: Muza.

Elektorowicz L, *Pojęcie ojczyzny – wczoraj i dziś*, 1994, „Ethos”, R. 7, nr 3 (27), s. 215–219, cw.kul.lublin.pl (dostęp 30.11.2021).

Jurek P., 2012, *Metody pomiaru kompetencji zawodowych*, Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, eurodoradztwo.praca.gov.pl (dostęp 30.11.2021).

Leksykon. Środek świata, teatrnn.pl (dostęp 30.11.2021).

Skowron-Mielnik B., 2014, *Budowanie zaangażowania pracowników w proces doskonalenia przedsiębiorstwa z wykorzystaniem employer branding* [w:] „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 358/2014, s. 25–38.

Słownik języka polskiego, sjp.pwn.pl (dostęp 30.11.2021).

Sprawozdanie z osiągnięć zdających egzamin zawodowy oraz potwierdzający kwalifikacje w zawodzie w 2020 roku, cke.gov.pl (dostęp 16.11.2021).

Trzebiński J., Zięba M., 2006, *Narracyjne rozumienie innego człowieka a jakość więzi społecznych*, „Psychologia jakości życia”, tom 5 nr 2, s. 143–160, depot.ceon.pl (dostęp 30.11.2021).

Akty prawne:

Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji, Dz. U. 2016, poz. 64 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 lipca 2018 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz.U. 2018, poz. 1679.

Zalecenie Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE 2018, C189/1.

Małgorzata Jas – absolwentka filologii polskiej w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach (obecnie: Uniwersytet Jana Kochanowskiego). Nauczyciel konsultant, kierownik Pracowni Doskonalenia Kadry Kierowniczej i Doradztwa Metodycznego w Świętokrzyskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach. Współautorka podręczników języka polskiego dla gimnazjum (Przygoda z czytaniem) i sześcioletniej szkoły podstawowej (Zapraszam na słówko), (współ)autorka programów nauczania dla szkoły podstawowej, kilkudziesięciu poradników metodycznych, artykułów z dziedziny dydaktyki, wychowania i zarządzania w czasopismach oświatowych. Ekspertka, trenerka, autorka publikacji w licznych projektach i programach regionalnych, ogólnopolskich, międzynarodowych. Sekretarz Świętokrzyskiego Komitetu Okręgowego w Olimpiadzie Literatury i Języka Polskiego dla szkół, realizowanej od 2019 r. przez Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Ewa Nowel – dr nauk humanistycznych, nauczyciel języka polskiego w szkole ponadpodstawowej, nauczyciel akademicki, ekspert i autor materiałów dydaktycznych w Ośrodku Rozwoju Edukacji, redaktor „kwartalników kieleckich” dla polonistów, autor licznych artykułów naukowych i metodycznych, edukator.